

AVRUPA BİRLİĞİ SAVUNMA POLİTİKASI: DÜNYA SAHNESİNE GERİ DÖNÜŞ MÜ?

Rıza ARSLAN*

Özet:

Çalışma, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikasını geliştirirken karşılaştığı sorunları konu edinmekte ve bunun Avrupa'nın dünya sahnesine geri dönüş anlamına gelip gelmeyeceğini irdelemektedir. Avrupa Birliği, üyelerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak özgün ve bağımsız güvenlik ve savunma politikalarını geliştirdikçe ABD ile ters düşmeye başlamaktadır. Soğuk Savaş yıllarında (1945-1990) Avrupa'ya ekonomik ve askeri açıdan destek vermiş olan ABD, AB'nin bu girişimine NATO şemsiyesi altında kalması şartıyla kerhen destek verirken, bağımsız hareket etmesine pek sıcak bakmamaktadır. Soğuk Savaş sonrasında ABD ve AB arasındaki çekişmeler, kültürel ve ekonomik alandaki farklı algılamalar da başlamış durumdadır. Bazı Birlik üyelerinin ABD'yi Irak savaşında yalnız bırakmaları ve hatta karşı gelerek eleştirmeleri ABD ile bu ülkeleri ayrıca karşı karşıya getirmiştir. Gelinek nokta ABD ve Avrupa Birliği işbirliğinin zayıfladığı ve kopma noktasına yaklaştığıdır. Bu sürecin nasıl sonuçlanacağı sadece teorik varsayımlarla tahmin edilebilir. Ancak asıl olan AB'nin, genişledikçe ve kurumsal yapısını oluşturup derinleştirdikçe, ABD'den uzaklaşmasının gözlemlenmesi ve AB üyesi ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesinin kaçınılmaz olmasıdır. AB'nin bu politikası ise ABD ile çıkar çatışmasına sürüklenmesi anlamına gelmektedir. AB gittikçe ısrarla dünya politikasında ABD'nin ortağı olmayı istediğini belirterek ABD'nin sadece uzun kolu olmayı reddetmektedir. Anılan süreç sonuçlanmamakla beraber ayrışma süreci başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: AGSP, AB-Savunma Kimliği, AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Avrupa Ordusu

EU DEFENCE POLICY: A RETURN TO WORLD STAGE?

Abstract:

This paper studies the problems of European Union (EU) in developing its own security and defence policy and examines whether these new policies could be taken as a sign of the return of EU to the world stage. Since the European Union started to develop its own, independent security and defence policy, con-

* Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, rarslan@balikesir.edu.tr

flict with USA surfaced. USA has supported European countries during the cold war and still supports this initiative as long as it stays within the NATO framework, and is not sympathetic to the independent movements of the EU countries. Struggles between the USA and EU countries continue in the cultural and economic spheres. Furthermore, EU countries' criticise of USA due to Iraq War and withdrawal of their support to the USA raised the tension between these countries and the USA. As a result, USA and European cooperation has weakened and reached to the breaking point. Result of this process is still unknown and could not be predicted easily, and subject to some theoretically supposed speculations. Although this process has not been resulted, the breaking point has already begun to be seen.

Keywords: European Security Defence, European Defence Identity, WEU Forces

GİRİŞ

Avrupa Birliği ekonomik bütünleşmede başarılarına imza atmış, siyasi bütünleşme yolunda büyük ilerlemeler kaydetmiş ancak savunma konusunda amacına henüz ulaşamamıştır. Çünkü Avrupa Birliği'ne (AB/Birlik) üye ülkelerin küçük siyasi çıkarları bunu engellemeye yetmiştir. Bu engellemelere rağmen Birlik, geçmişte, üçüncü ülkelere karşı yürüttüğü dış politikalarıyla (diplomatik girişimleri ve ekonomik yaptırımlarıyla) bu ülkelerdeki çıkarlarını koruyabilmiştir. Ancak Birlik gelecekteki çıkarlarını, güvenlik ve savunma politikalarını gerçekleştirdiğinde, askeri güçle elde etme niyetini de açığa vurmaktadır. Bunun için de öncelikli olarak savunma alanında bir birlik kurmayı ve böylece üye ülkelerin küçük hesaplarını bütünleştirmeyi hedeflemektedir. Birlik diğer taraftan, gelecekte ABD ile 'küresel ortak' ('*global partner*') olmak (Algieri, 1997: 58) niyetindedir. Birlik bunu kabul ettirdiğinde, ABD'nin yanında, diğer bir küresel oyuncu ('*global player*') kimliğiyle I. ve II. Dünya Savaşlarına kadar sahip olduğu güçlü konumuna tekrar yükselme imkanını yakalamış olabilecektir.

Makale, Birlik'in amacına ulaşabilmek için, güvenlik ve savunma politikasını nasıl geliştirmek istediğini belirtecek ve gelecekte izleyebileceği politikaları teorik varsayımlar altında konu edinecektir. Makalenin esas amacı Birlik ülkelerinin, AB çatısı altında, I. ve II. Dünya Savaşları'na kadar sahip oldukları güçlü siyasi konumlarına yükselme emellerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceklerini ortaya çıkarmaktadır. Birlik savunma politikası analiz edilirken Türkiye boyutu çalışma kapsamı dışında tutulmaktadır.

I) SOĞUK SAVAŞ BOYUNCA İZLENEN AVRUPA SAVUNMA POLİTİKALARI

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği'nin iki süper askeri güç olarak ortaya çıkmaları ve Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ni (SB) 1946 yılından

sonra kendisi için bir tehdit¹ olarak algılaması Avrupa'yı Sovyetler Birliği'ne karşı ortak savunma arayışlarına itmiştir. Bu tehdide ek olarak Almanya'ya karşı da (savaştan hemen sonra) bir savunma anlaşması (*Dünkirchen Vertrag*) Fransa ile İngiltere arasında, 4 Mart 1947 tarihinde imzalanmış (Weiher, 1984: 92) ancak bu anlaşma Batı Almanya'nın daha sonraki süreçte Batı safında yer almasıyla geçersiz hale gelmiştir.

A) Brüksel Antlaşması'ndan Batı Avrupa Birliği'ne (BAB)

Avrupa ekonomik entegrasyonunun başlamasından önce savunma alanında bütünleşme çalışmaları başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa savunma boşluğunu doldurabilmek için İngiltere Dışişleri Bakamı 1947-48 yıllarında girişimlerde² bulunmuş ve neticede İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında, 17 Mart 1948 tarihinde, *Brüksel Antlaşması* (*The Treaty of Brussels*) imzalanmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ortak çalışmayı öngören Brüksel Antlaşması ortak savunmayı da (md. 5) içermektedir. Ancak Brüksel Antlaşması'nın Avrupa'nın savunmasındaki yetersizliği imza atan ülkelerce bilindiğinden, bu anlaşmanın yeniden düzenlenmesi inancı hâkim olmuştur. Bunun üzerine 28 Eylül-03 Ekim 1954 Londra Konferansı'na katılan ülkeler (Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, İngiltere, Fransa, Federal Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) Federal Almanya (F. Almanya) ve İtalya'nın Brüksel Antlaşması'na dâhil edilmesini kararlaştırmışlardır. Bunun üzerine, Ekim 1954'te Paris'te, Brüksel Antlaşması yeniden düzenlenmiş ve F. Almanya ile İtalya'nın da dahil edilmesiyle *The Western European Union* (Batı Avrupa Birliği = BAB) kurulmuştur (weu.int/Treaty. 2004). Batı Avrupa Birliği'nin 5. md'si "...antlaşmaya imza atan üyelerin herhangi birine dışarıdan yapılacak bir saldırı karşısında antlaşmaya imza atan diğer üyelerce, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. md.'sine göre, ellerindeki tüm askeri ve askeri olmayan güçleriyle yardıma gelecek ve saldırılan üye ülkeyi destekleyeceklerdir..." (Brüsseler Vertrag: Art. V) ifadesine yer vermektedir. Ancak BAB izleyen Soğuk Savaş sürecinde NATO'nun gölgesinde kalmış ve NATO ile sıkı işbirliği esasına göre pasif faaliyetlerde bulunmuştur. ABD'nin öncülüğündeki Kuzey Atlantik Paktı ise, ABD'nin askeri gücü de göz önünde bulundurulduğunda, favori konuma gelmiş ve BAB'a tercih edilmiştir. Bu nedenle BAB yerine NATO, Soğuk Savaş yıllarının sonuna kadar, Avrupa'nın savunmasını üstlenmiştir (NATO için bkz. alt başlık I.2).

Haziran 1950'den itibaren Uzak Doğu'da Kore Savaşı'nın patlak vermesi - Sovyetler Birliği'nin desteklediği ve Çin'in doğrudan katıldığı Kuzey Kore askerlerinin 38. paralelin güneyinde ABD'nin desteklediği Güney Kore'ye saldırması - ABD'nin Avrupa kanadından Uzak Doğu'ya askeri gücünün bir bölümünü kaydırmasına neden olmuştu. Bu nedenle ABD'nin Avrupa kanadı askeri bakımdan zayıflamış ve bunun üzerine ABD F. Almanya'nın dış tehditlere karşı kendi milli ordusunu kurmasına izin verebileceğinin sinyallerini vermişti. ABD'nin bu niyeti üzerine Fransa, harekete geç-

rek F. Almanya'nın kendi milli ordusunu kurmasının Fransa'ya karşı bir gelişme olarak algılanmaması için F. Almanya'yı ortak bir savunma birliği içinde kontrol etmeyi amaçlamış ve yeniden revize edilen BAB ile (Protokol Nr. II, 1. md, a Fıkrası, 1954: 354) bunu başarmıştır.

BAB öncesinde Fransa Başbakanı *Rene Pleven* Ekim 1950'de Avrupa'ya ait bir Avrupa Savunma Topluluğu (*European Defense Community*) kurulmasına öncülük etmişti. Ancak 'Avrupa Savunma Topluluğu' Fransız Ulusal Meclisi'nde, 30 Ağustos 1954 tarihinde, kabul edilmediğinden Avrupa'nın kendi ortak savunma politikasını oluşturması ve ortak ordusunu kurması mümkün olmamıştır. Daha sonra *Charles de Gaulle*'ün 1960'lı yıllarda AET'nin çatısı altında ortak Avrupa dış ve savunma politikasını geliştirme girişimleri ise İngiltere'nin girişimleri neticesinde sonuçsuz kalmıştır (*Mauer: Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 47/2000).

Avrupa'nın savunma ve dış politika alanlarındaki bu başarısız girişimlerine oranla 1952 yılında başlatılan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ve 1958 yılında başlatılan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) daha başarılı olmuştur. Bu oluşum sürecinin başarılı seyretmesi ve giderek gelişmesiyle AET tek pazarını oluşturabilmiş ve Avrupa Birliği (AB) adı altında siyasi bütünleşme sürecine girmiştir. Siyasi bütünleşme sürecinin başlamasıyla, 1980'li yılların ortalarına kadar işlevsiz konumda bekletilen BAB 'Tek Avrupa Senedi' ve Maastricht Antlaşmaları'yla tekrar gündeme gelmiş ve işlevsel konuma getirilmeye çalışılmaktadır.

B) Kuzey Atlantik Paketi (NATO)

Sovyetler Birliği'nin 11 Haziran 1948'de Çekoslovakya'yı işgal etmesi ve Batı Berlin'i ablukaya alması (Weiher, 1984: 93) üzerine ABD Senatosu Haziran 1948'de *Vandenberg Kararı*'yla Kuzey Atlantik Bölgesi'ni (Batı Avrupa ve Kuzey Amerika) kapsayan bir savunma sisteminin kurulmasının önünü açmıştır. Bu savunma sistemi aynı zamanda 1948 Brüksel Anlaşması'm da kapsayacaktı. Yürütülen müzakereler neticesinde, 4 Nisan 1949 tarihinde, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization* = NATO) Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD arasında Washington'da kurulmuştur. NATO'ya daha sonra Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında, Federal Almanya 1955 yılında, İspanya 1982 yılında ve Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkeleri 1999 yılında üye olmuşlardır. Bu anlaşma neticesinde ABD, Avrupa'nın savunmasında fiilen öncü rol üstlenmiştir. NATO'nun Avrupa kanadına ait üye ülkelerinin hepsinin savaştan büyük ekonomik ve insani kayıplar vererek çıkmaları nedeniyle ABD bu ülkelere ayrıca ekonomik ve askeri yardımlar yapmıştır; Mart 1947'de *Truman-Doktrini* kapsamında Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapması ve daha sonra *Marshall Yardım Planı* çerçevesinde diğer Batı Avrupa ülkelerine ekonomik yardımlarda bulunması gibi.

Kuzey Atlantik Paktı'nın temel görevi "Birleşmiş Milletler Yasası ilkeleri doğrultusunda, siyasi ve askeri amaçlar gözetilerek üyelerinin özgürlük ve güvenliklerinin koruma altına alınması.." idi (Kuzey Atlantik Antlaşması, Önsöz). NATO Antlaşması'nın 5. md.'si ise "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır" (NATO Online library, 27-Sep-2001) ifadesine yer vermektedir. Avrupa'nın savunulması dışında, ABD'nin NATO çatısı altında yer alması Avrupa'da siyasi istikrarın erken sağlanması ve ekonomik gelişmesini hızlandırmasına neden olmuştur. İzleyen Soğuk Savaş sürecinde NATO, ABD öncülüğünde, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'yı SB ve Varşova Paktı'na karşı başarılı bir şekilde savunmuştur. Kısaca NATO, Soğuk Savaş sürecinde, SB ve Varşova Paktı'na karşı hem silahlanmış hem de 1970'lerde olduğu gibi silahsızlaşma anlaşmaları yaparak ortamın göreceli olarak sakinleşmesini sağlamıştır. 1984 yılından sonra SB'de *Michael Gorbachov* gibi ılımlı bir liderin başa geçmesiyle Soğuk Savaş ortamı giderek yumuşama sürecine girmiştir. Ancak 1989 yılından sonra SB'de ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan siyasi gelişmeler NATO'nun da amacını yeniden tanımlamasına neden olmuştur. Bu siyasi gelişmeler sürecinde NATO dışişleri bakanları, Haziran 1990'da, İskoçya'da SB ve diğer Doğu Avrupa ülkelerine "*Turnberry Mesajı'nı*", yani dostluk ve ortak çalışma mesajlarını iletmışlerdir. Mesajda "...Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerin bir şans olarak kabul edilip demokrasi, hak, hürriyet ve barış üzerine kurulu bir Avrupa[nın].." (Höfler, 1998: 248) oluşturulması dile getirilmiştir. Daha sonra, Temmuz 1990'da, Londra'da biraraya gelen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları "*Londra Açıklaması*"nda, NATO'da yeni reformlara gidileceğini ve Varşova Paktı ülkelerini artık düşman olarak görmediklerini ilan etmişlerdir. Böylece Doğu Avrupa ülkeleriyle daha yakın ve dostane ilişkiler başlatılmış ve Kasım 1990'da, *Paris Şartı*'nda, Soğuk Savaşın bittiği resmen ilan edilmiştir.

II) AVRUPA BİRLİĞİ SAVUNMA POLİTİKASI VE GELİNER AŞAMA

Batı Avrupa ülkeleri 1949 yılından sonra, ortak savunma politikalarını geliştirmenin ötesinde ekonomik alanda da birleşme çalışmalarını başlatmışlardı. Ekonomik bütünleşmeye, savaş hammaddesi kabul edilen kömür ve çeliğin, ortak ve bağımsız bir kurum tarafından yönetimi ve denetimi ile başlanmıştır. 18 Nisan 1951 tarihinde, Paris'te, F. Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan ve 25 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe giren '*Avrupa Kömür Çelik Topluluğu*' Antlaşması (*The Europaen Coal and Steel Community* = AKÇT) Avrupa'nın ekonomik

bütünleşmesi yönündeki ilk adımı olmuştur. AKÇT'nin kısa süre içinde üye ülkelerin ekonomik gelişmelerine olumlu etki yapması üye ülkeleri diğer ekonomik sektörleri de içine alan, kapsamlı bir anlaşma yapmaya itmiştir. Bu anlaşma 1957'de imzalanan ve 1958'de yürürlüğe giren 'Avrupa Ekonomik Topluluğu' (AET) Antlaşmasıdır. AET Antlaşması'nın ülke ekonomilerinin gelişmesini olumlu etkilemesi bunun ileri entegrasyon aşamasına götürülmesini ve imza atan ülkeler arasında tek pazarın oluşturulmasını sağlamıştır. Tek Pazar 1980'li yıllara gelindiğinde, siyasi bütünleşmeyi de zorlar hale gelmiştir. Ashında siyasi alandaki istişareler 1970'li yıllara, *Davignon Raporu*'na kadar geri gider. Aralık 1969 Den Haag'da biraraya gelen AET dışişleri bakanları siyasi işbirliği konusunda bir rapor hazırlanmasını istemiş ve hazırlanan rapor 27 Ekim 1970'te Lüksemburg'da kabul edilmiştir. Siyasi diyalogu esas alan bu *Davignon Raporu* üye ülkeler arasında Avrupa Siyasi İşbirliği'nin (ASİ) (= *European Political Cooperation*) geliştirilmesini amaçlamaktaydı (Thiel, 1998: 215). Siyasi İşbirliğinin kabulünden sonra AET dışişleri bakanları periyodik olarak altı ayda bir biraraya gelmiş, Birleşmiş Milletler de ve üçüncü ülkelere karşı, uluslararası alanda ortak hareket etmeye özen göstermeye başlamışlardır. Ancak Avrupa Siyasi İşbirliği sürecinin başlatılmasının ardından istenen tatmin edici sonuçlar elde edilemeyince, özellikle 1980'li yılların başından itibaren, bunun daha etkin kılınabilmesi için girişimler başlatılmıştır. Bu girişimlerin en önemlisi 13 Ekim 1981 tarihinde ASİ'nin 43. Londra toplantısında yapılmıştır. Bu toplantıda ASİ'nin Batı Avrupa'nın siyasi bütünleşmesi yönünde atılacak adımlarda anahtar rol alması vurgulanmış ve bu enstrümanın genişletilip güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Thiel, 1997: 216). Bunun üzerine Alman ve İtalyan Dışişleri Bakanları (*Genscher-Colombo*) ön-çalışmalar başlatmış ve ASİ kapsamına ortak AT savunma politikasının da dahil edilmesini belirtmişlerdir. Bu öneri AT Stuttgart Zirvesinde, 17-19 Haziran 1993 tarihinde, bazı üye ülkelerin itirazları nedeniyle sınırlı kabul görmüştür. Buna rağmen üye ülke dışişleri bakanları mevcut işbirliğini geliştirebileceklerini ve imkanlar ölçüsünde üçüncü ülkelere karşı, dış politikada, ortak hareket edebileceklerini belirtmişlerdir. Bu süreci, 1979 yılında AET seçmenleri tarafından doğrudan seçilen AET Parlamentosu üyeleri daha da hızlandırmış ve *Altiero Spinelli*'ye hazırlattıkları 'Spinelli Taslağı'⁴, 14 Şubat 1984 tarihinde, büyük bir çoğunlukla kabul etmişlerdir (Borchardt, 1996: 11). İzleyen süreçte taslak üye ülkeler arasında da tartışılmış ve üye ülkelerin ortak dışişleri ve savunma alanlarında daha geniş tavizler verebilecekleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni yaklaşımlar ışığında 'Tek Avrupa Senedi' (*Single European Act*) hazırlanmış ve 1987 yılında kabul edilerek ASİ yasal dayanağa kavuşturulmuştur (Thiel, 1998: 218). Tek Avrupa Senedi ile birlikte etkin bir ortak savunma ve dışişleri politikası henüz gerçekleşmemiştir. Çünkü üye ülkelerin ulusal çıkarları devam etmiştir. Bunun açık bir örneği üye ülkelerin I. Körfez Savaşı'nda ortak bir yaklaşım sergilemiş olmaları gösterilebilir (Rupp, 2002: 15). Kısaca, 1992 yılına kadar, Birlik üye ülkelerinin ortak dış politikası, güvenlik ve savunma konularında ulusal egemenlik yetkilerini Birlik kurumlarına devretmeye hazırlıklı olmamaları nedeniyle Siyasi

İşbirliği mevcut kurumların dışında tutularak devam ettirilmiş ancak Maastricht Antlaşması'yla Birliğe dâhil edilmiştir.

Birlik ülkelerinin siyasi bütünleşme eğilimleri – 1989-91 yılları arasında özelde Doğu Avrupa'da genelde tüm dünyada önemli siyasi değişiklikler yaşanmış ve ardından 1991 yılında SB dağılmıştır – artmış ve Birlik ülkeleri Maastricht Antlaşması'nı imzalamaya ikna olmuşlardır. Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasıyla siyasi bütünleşme süreci de daha somutlaşmıştır. Maastricht Antlaşması'nın Kasım 1993'te yürürlüğe girmesiyle Birlik, 'Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası' adı altında özgün adımlar atma cesareti de gösterilmiştir. AB'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) Antlaşmanın II. Sütununda, 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası' (AGSP) adı altında, yer almaktadır. Maastricht Antlaşması'nın 5. başlığı altında AGSP'nun amaçları olarak; Avrupa'nın paylaştığı ortak değerleri korumak, AB'nin ve üye ülkelerin her alanda güçlenmesini sağlamak, Birleşmiş Milletler Şartı, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı hedefleri doğrultusunda uluslararası barışın sağlanmasına katkıda bulunmak, uluslararası işbirliğini, demokrasinin, hukuk devletinin, insan haklarının ve temel hak ve hürriyetlerin geliştirilmesini teşvik etmek olarak sıralanmaktadır.

AGSP kararlarını büyük oranda Birlik Konseyi verdiğinden Birlik Komisyonu ve Parlamentosu marjinal kalmaktadırlar. AB Parlamentosu'nun kararlara zamanla ortak edilmesi düşünölmektedir. İzleyen süreçte alınan kararlara üye ülkelerin aktif destek vermemeleri ve kendi ulusal çıkarlarını ön plana almaları ise AGSP'nun beklenenden daha etkisiz kalmasına neden olmuştur. Buna rağmen Birlik, 1993 yılında, Bosna'ya insani yardım, Güney Afrika'da demokrasiye geçişin desteklenmesi; 1994 yılında Orta Doğu'da barışın sağlanmasının desteklenmesi, Mostar yönetiminin üstlenilmesi ve yürütölmesi; 1995 yılında Bosna Hersek'te barışın desteklenmesine katkıda bulunması gibi bir çok çalışmaya aktif katılmış ve yardımda bulunmuştur (Fritzler/Unser, 1998: 120). *Elke Thiel*'e göre Maastricht Antlaşması'nda kabul edilen AGSP Antlaşma metni ortak politikalar üretmek yerine gidilecek yolu göstermekle yetinmiştir (Thiel, 1998: 220). Neticede mevcut eksiklikleri gidermek ve AB'nin kendisine 'arka bahçe' saydığı bölgelerde savunma ve güvenliği sağlayabilecek konuma gelebilmek için Birlik üyeleri 1996 yılında, Amsterdam'da, antlaşmanın gözden geçirilmesini ve bu doğrultuda bir rapor hazırlanmasını kararlaştırmışlardır.

Birlik Komisyonu ve üye ülke temsilcilerince hazırlanan *Refleksiyon Grubu Raporu*⁵ (Fritzler/Unser, 1998: 125) daha sonra Devlet ve Hükümet Başkanlarına Haziran 1996'da, Amsterdam Zirvesi'nde sunulmuş ve kabul edildikten sonra, Ekim 1997 de, imzalanmıştır. Raporda Birlik'in dış politika ve güvenlik alanlarında kendi politikalarını oluşturması ve hayata geçirmesi vurgulanmıştır. Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'na kıyasla, Birlik'in dış ilişkiler, güvenlik ve savunma konularında kendi politikalarını oluşturmasına daha fazla ve net açıklamalar getirmiştir (Vertrag v. Amsterdam, Md. J.1. Paragraf 1). Bu antlaşmayla ayrıca Birlik'in üçüncü ülkelerle tek merkezden muhatap olabilmesi için Birlik Konseyi Başkanı dışında Birlik Genel Sekre-

terliği/Yüksek Temsilcilik oluşturulmuştur. Yüksek Temsilcilik, Birlik'in dış politika ve güvenlik konularında Konsey Başkanlığı ile ortak ön-çalışmalar yapacak ve Konseye sunulacak karar tasarılarının hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla Yüksek Temsilciliğe Stratejik Planlama ve Erken Uyarı Birimi (*Strategieplanungs- und Frühwarninheit*) adı altında iki ayrı birim daha eklenmiştir (Thiel, 1997: 22). Bunların görevleri ise;

- Birlik Komisyonu ile ortak çalışarak AGSP alanına girebilecek gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek,
- AGSP'nı etkileyecek olası bölgesel krizleri takip etmek, bilgi toplamak, değerlendirmek ve Yüksek Temsilciliğe sunmak,
- Konseyin güvenlik politikalarının geliştirilmesini analiz ederek, öneriler ve tavsiyelerde bulunarak yardımcı olmaktır (Vertrag v. Amsterdam, 6. Erklärung, Nr. 94/S. 1142).

Bu birimlerin kurulmasıyla AB'nin "...dünya çapındaki meselelerde daha güçlü bir şekilde tepki.." (Özdemir, 2002: 13) vermesi amaçlanmıştır. Amsterdam Antlaşması ayrıca Birlik Konseyine sunulacak taslakların oylanmasında 'yapıcı çekimser oy' kuralını getirmiş ve herhangi bir üye ülkenin çekimser kalması durumunda bile, oylamada 62 oy veya onun üstünde olumlu oy çıkması durumunda, Konsey kararının kabul edilmesi (askeri müdahaleler hariç) belirtilmiştir. Yine bu anlaşmayla 19 Haziran 1992 tarihinde kabul edilen *Petersberg(er)*⁶ *Aufgaben/Ödevleri*'nin daha kararlı bir şekilde hayata geçirilmesi belirtilmiştir. *Petersberg* Ödevlerinde, NATO içinde kalmak kaydıyla, 1955 yılından bu yana fonksiyonsuz kalan BAB'ın askeri operasyonlar yapabilir konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Bu da AB'nin NATO içindeki etkinliğini artırmak ve üye ülkelerin emrindeki askeri gücün BAB'ın yönetimine verilerek BAB'ı askeri operasyonlar düzenleyebilen bir askeri güç yapmak anlamına gelmektedir. Bu durumda BAB üstlendiği görevleri yerine getirebilmek için alandışılık (*out of area*) ilkesini kabul etmek zorundadır. Buna göre alandışılık kapsamında BAB, NATO bilgisi dâhilinde

- 1) İnsani yardım yapabilecek ve arama kurtarma operasyonlarını düzenleyebilecek,
- 2) Barışı koruma ödevleri üstlenebilecek (*peacekeeping*) ve
- 3) Askeri krizleri aşabilmek ve barışı sağlayabilmek için (*peacemaking*) güç kullanabilecektir (Rupp, 2002: 52).

BAB, adı geçen operasyonlarda kullanacağı askeri gücünü ise üye ülkelerin tahsis edeceği askeri birliklerden ve NATO imkan ve kabiliyetlerinden oluşturacaktır. *Petersberg* Ödevlerinin AB sorumluluk alanına dahil edilmesi ve BAB aracılığıyla hayata geçirilmesi bu şekilde kesinlik kazanmıştır. Amsterdam Antlaşması'nda BAB'ın doğrudan Birliğe bağlanması amaçlanmış, ancak bazı üye ülkelerin (İngiltere, Danimarka ve İspanya) çekinceler koymaları nedeniyle Birliğe sadece daha yakın ve ortak çalışan bir konuma getirilmesi sağlanabilmiştir. Fakat Bosna Hersek ve Kosova krizleri

sırasında ABD askeri yetkililerinin NATO müttefiklerine uydu görüntülerini göstermemeleri (Stelzenmüller, Süddeutsche Zeitung (SDZ): 04/2000) üzerine – ABD'ye en yakın Birlik üyesi İngiliz silahlı kuvvetleri yetkililerine dahi bu görüntüler gösterilmemişti – Birliğin "...gerçek bir askeri yapılanmaya gitmesinin zamanının geldiğini ve AB-BAB-NATO arasındaki ilişkilerin netleştirilmesi" (Özdemir, 2002: 15) gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Fransa ile İngiltere, 4 Aralık 1998 tarihinde, Fransa'nın kuzeybatısındaki liman şehri olan *Saint-Malo*'da biraraya gelerek Birlik'in uluslararası krizlere, NATO'nun müdahale edemediği durumlarda, gerekirse askeri güçle müdahale edebilmesini 'Avrupa Savunma Açıklaması' ('Erklärung zur Europäischen Verteidigung') adı altında kararlaştırmışlardır (Mauer, 2000: 5). Birlik savunma gücünün oluşturulması niyetinin kesinleşmesinden sonra, Haziran 1999'da, merkezi Paris'te bulunan ve BAB'a bağlı Savunma Araştırmaları Merkezi ile yine BAB'a bağlı olan ve merkezi İşpanya'da bulunan Uydu Merkezinin doğrudan AB'ye bağlanması kararlaştırılmıştır. BAB'ın tüm fonksiyonlarıyla AB'ye devredilmesine rağmen kendisinin devam ettirilmesi ise Birlik savunma bakanları tarafından ayrıca kabul edilmiştir (Neue Zürcher Zeitung (NZZ), 2000: Nr. 114 1). *Saint-Malo* buluşmasının ardından, Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesinde, üye ölkeler, tüm iç çelişkilerine rağmen, somut kararlar olarak *Petersberg Ödevlerinin* hayata geçirilebilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bunun için Birlik şu kararları almıştır:

- 1- *AB'ye ait bir ordunun oluşturulması*: 2003 yılı sonuna kadar 60 000 kişilik bir ordunun oluşturulması, bunun 60 gün içinde kriz yerine (AB sınırları içinde veya dışında) intikal edebilmesinin sağlanması, kriz bölgelerinde en az iki yıl kalabilmesi ve iki yıldan sonrada bu gücün yine aynı büyüklükteki bir başka güçle değiştirilebilmesinin mümkün olması öngörülmüştür (buna göre oluşturulacak ordunun en azından 200 000 civarında olması gerekmektedir ki, bu da AB ölkelerinde mevcut askeri gücün % 12.5'ine tekabül etmektedir. 15 Birlik üyesi ölkede toplam 1,6 milyon asker bulunmaktadır (Hochleitner, ÖMZ, 3/2002)) ve
- 2- *Birlik kurumlarının yetki alanlarının genişletilmesi*: Her bir karar için Konseyin toplanma gereğinin ortadan kalkması için yüksek diplomatlardan oluşan ve emirlerini dışışleri bakanlarından alacak olan dışışleri ile savunmadan sorumlu bir alt komitenin (*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*) oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu komite dışında gelecekte Birlik karargahı olabilecek ve askeri eylemleri gerçekleştirebilecek ayrı bir askeri komitenin oluşturulması da öngörülmüştür.

Birlik böylece bir yandan AGSP'ını geliştirirken bir yandan da bunun NATO'yu zayıflatmaya yönelik bir hareket olmadığını, aksine AB'nin ABD tarafından eşit partner olarak kabul edilmesi için gerekli olduğunu savunmuştur (NZZ, 20.12.2000). AB Komisyon Başkanı *Romano Prodi* ise daha açık bir ifadeyle Birlik'in dünyada sayılır bir güç olabilmesi için 4000 km çaplı, Brüksel merkezli bir alanda müdahale edebilme-

si gerektiğini belirtmiştir. AB Genel İşler Konseyi, Kasım 2000'de bu hedefler için sürekli silah altında 100 000 silahlı askere, 400 savaş uçağına ve yaklaşık 100 savaş gemisine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (www.europa.eu.int: 20.11.2000). Bu da Birlik'in en azından 200 000 ile 250 000 veya daha fazla silahlı askeri güce ihtiyaç duyulması anlamına gelmektedir. Çözülmesi gereken bir diğer sorun ise kısa ve orta vadede Birlik'in 'NATO imkan ve yetenekleri'nin⁷ nasıl kullanılabileceğidir. Bu konuda tüm NATO üyesi ülkeler ile kalıcı bir çözüme henüz ulaşılamamıştır.

Birlik üye ülkeleri, güvenlik ve savunma politikalarındaki eksiklikleri tartışmak ve mevcut eksiklikleri gidermek için bu defa NATO'nun Kasım 2002, Prag toplantısında biraraya gelmişlerdir. Toplantıda; Birlik Dış Politika Yüksek Temsilcisi *Javier Solana*'nın 'Birliğin Dışişleri Bakanı' sıfatına yükseltilmesi ve böylece Birlik'in üçüncü ülkelere karşı tek sesle konuşması, üye ülkeler arasındaki fikir ayrılığının da daha iyi koordine edilmesi ve üçüncü ülkelere yapılacak Birlik yardımlarının belirli şartlara bağlanarak bu ülkeler üzerinde Birlik etkisinin artırılması kararlaştırıldı (Everts, SDZ, 20.11.2002).

1989-91'li yıllardaki siyasi gelişmelerin ardından dünyada yine ayrı bir dönüm noktası oluşturabilecek 11 Eylül 2001 saldırıları yaşanmıştır. Bu saldırıların ardından ABD'nin uluslararası terörizme savaş açması Birlik üye ülkelerince desteklenmiştir. ABD bu siyasi destekle Afganistan'da Taliban Rejimini iktidardan uzaklaştırmış ve aynı şekilde Irak'a müdahale edeceğini belirtmiştir. ABD'nin Irak politikası, bu defa, tüm AB üyesi ülkelere desteklenmemiştir. Destek vermeyen Birlik üyesi ülkelerin başında gelen Fransa ve Almanya bunun Birleşmiş Milletlerce onaylanmadığını gerekçe göstermişlerdir. Neticede, Birlik ABD'ye karşı tek sesle konuşamamış ve üyeler arasında fikir ayrılıkları su yüzeyine çıkmıştır. ABD'ye destek veren ülkeler arasında İngiltere, İspanya, İtalya, Portekiz, Danimarka gibi tam üyelerin yanında Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan gibi Birlik'e, 01 Mayıs 2004 tarihinde, tam üye olacak ülkelerde bulunmaktadır. Bu farklı tutumlar neticesinde, Birlik'in dinamosu konumundaki Almanya ve Fransa bundan sonra Birlik adına alınacak tüm kararlarda bu ülkelerin düşüncelerinin de dikkate alınmaları gerektiğinin farkına varmışlardır.

Irak kriziyle Birlik ve ABD giderek birbirlerinden uzaklaşma eğilimi içine girmişlerdir. ABD'nin Birlik içindeki en büyük karşıtı olan Fransa Devlet Başkanı, *Jacques Chirac* ABD'nin tek global güç olmasını kabul etmeyeceklerini açıklarken ve "...ister isteyelim ister istemeyelim, dünya çok merkezli olacaktır" (Bolesch, SDZ: 30.04.2003) sözleriyle dikkati çekerken, ABD'nin diğer küçük karşıtı, Belçika Başbakanı *Guy Verhofstadt*, Almanya ve Lüksemburg Başbakanlarını ve Fransa Devlet Başkanını *Pralinen-gipfell* 'Bonbon Zirvesine' davet ederek 'Çekirdek Avrupa'⁸ öncülüğünde savunma politikalarına ciddiyet kazandırılmasını sağlamaya çalışmıştır. 'Bonbon Zirvesi'ne bir çok Birlik üyesi ülke davet edilmemiş olsa dahi önemli kararlar alınmıştır:

- 1- 'Çekirdek Avrupa' ordusu karargâhının 50 subayla en geç 1 Mayıs 2004'e kadar Belçika'nın *Tervuren* kentinde oluşturulması,
- 2- 'Çekirdek Avrupa' ülkelerinin silahlı kuvvetlerini modernleştirmek için yatırımlar yapmaları ve bu yatırımların oranlarının bu ülkelerin GSYİH'nun %0.25'den, 2012 yılına kadar, %0.45'e çıkarılması ve gerekliyse,
- 3- Birlik dışında, diğer Birlik üyelerinin engelleyemeyeceği, bir 'Avrupa Savunma Birliği'nin oluşturulması kabul edilmiştir (Schwennicke, SDZ: 15/2003).

Bu tür yapılanmaya, *Verhofstadt*, kitle imha silahlarına (Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Silahlara (= NBC)) karşı oluşturulan Savunma Birliğini ve Avrupa Hava Kuvvetleri Filosu için pilot yetiştirme programlarını örnek göstermiş ve bu yapılanmanın 'Avrupa'da süper bir askeri gücün yaratılması' anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Fransa Başkanı *Jacques Chirac* daha sonra, Mayıs 2003'te; "Biz Avrupa'nın tam bir siyasi birlik oluşturamamasına seyirci kalamayız. Şimdi Avrupa dünyaya kendi görüşlerini formüle etmeli, ... bunu, askeri gücünü tek çatı altında oluşturup geliştirmesiyle, dünyaya göstermeli ve böylece inandırıcı olmalıdır" (Mönninger, *Die Zeit*: 14/2003) sözleriyle beklentilerini dile getirmiştir.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Birlik ülkeleri, Temmuz 2003'te Brüksel'de, aldıkları kararlarla dünyada barışın ve Avrupa'nın etkinliğinin uzlaşmacı diplomatik yöntemlerle artırılmasının yanında dış politika enstrümanı olarak "*askeri güç-kullanımının son çare*" (Wernicke, SDZ: 26/2003) olarak kabul edilmesini onaylanmışlardır. Buna göre uluslararası antlaşmalara uymayan ve Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Silahlar (= NBC) geliştiren ülkelere karşı Birlik dış ticaret kısıtlamaları getirebilecek, insan hakları konusunda baskı yapabilecek, terörizm ile mücadelede bu ülkelerden Birlik'e yardım etmeleri istenebilecek ve tüm bunlara adı geçen ülkeler cevap vermiyorsa, son çare olarak, askeri müdahalede bulunabilecektir. Alınan bu kararlar, Birlik dünyada daha aktif bir rol almak istediğinin altını çizmiştir. Benzer mesajlar, Haziran 2003'teki Selanik Zirvesinde, *Javier Solana* tarafından, AB Devlet ve Hükümet Başkanlarına ve Dışişleri Bakanlarına Birlik Savunma Doktrini oluşturulması kapsamında verilmiştir. Birlik, Savunma Doktrininin Irak krizi sonrasında oluşan uluslararası koşulları göz önünde bulundurarak ABD'ye karşı takınılacak tavrı yeniden tanımlayarak ve Birlik askeri müdahalelerinin katı uluslararası anlaşma ve Birleşmiş Milletler Şartı kurallarına bağlı kalıp kalınmamasının da tartışılması gerektiğini belirtmiştir (Pinzler, *Die Zeit*, 38/2002). Birlik Savunma Doktrini içeriği şuna işaret etmektedir: Birlik gelecekte, Avrupa'nın çıkarları söz konusu olduğunda, dünyanın herhangi bir bölgesine müdahale edebilecek ve bu müdahalelerin her zaman 'katı' uluslararası kurallara ve Birleşmiş Milletler Şartı'na uymayabileceğinin bilinmesidir.

III) AVRUPA BİRLİĞİ'NİN NİHAİ HEDEFİ VE ABD ÇIKMAZI

Soğuk Savaş yılları Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı ekonomik ve siyasi alanlarda birbirlerine yaklaştırmıştı, ancak 1989-1991 yılları arasında yaşanan siyasi olaylar Soğuk Savaş yıllarını geride bıraktığı gibi Kuzey Atlantik Pakti içersinde de çatlamalara neder. olmuştur. NATO'nun Avrupa kanadı – doğusundaki ideolojik düşmanınım et-

kisiz kalmasının ardından – Atlantik’in batı yakasındaki partnerine ihtiyacının kalmadığını düşünmeye başlamıştır. İzleyen süreçte Birlik, bir yandan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini Birlik’e tam üye yaparak genişlerken, diğer yandan Soğuk Savaşın galibi ABD’ye, dünyanın şekillenmesinde rol oynamak istediğini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Ancak bunu yeterli (askeri) güce sahip olmadığından ileri bir tarihe ertelemek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Birlik dünyadaki rolünü yeniden tanımlamaya ve etkisini artırma yollarını aramaya devam etmektedir. Başlatılan süreç kısa ve orta vadede sonuçsuz kalacak gözükse de uzun vadede, Birlik’in ekonomik gücü göz önünde bulundurulduğunda, başarılı olma ihtimali yüksek görünmektedir.

Bazı Birlik ülkeleri Avrupa-merkezli ve anti-Amerikancı politikalar üretmekle yetinmemekte, aynı zamanda Avrupa’nın kültürünü siyasi enstrüman olarak kullanmak istemektedirler (Gedmin, SDZ, 42/2000). Bu kapsamda *Jürgen Habermas* ve *Umberto Eco* gibi Birlik elit düşünürleri ABD ile olan kültür farklılıklarına dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. Avrupalı düşünürler kültürlerinin tanıtımını yaparken ve bunu siyasi bir enstrüman olarak kullanacaklarını belirtirken ABD’yi örnek göstermektedirler. “Amerikan dış politikasının amacı bütün dünyaya Amerikan değerlerinin yayılmasını ve Amerikan çıkarlarının korunmasını sağlamaktır” (Gedmin, SDZ, 42/2000) sözleriyle Amerikan-Alman işbirliği derneği başkanı *Karsten Voigt*’de bir kısım Avrupalının bu konudaki fikirlerine tercümanlık etmektedir. Kısaca, ABD-Avrupa çekişmesinin nereye varacağını şimdiden kestirmenin zorluğunu belirterek, makalenin amacı Birlik’in güvenlik ve savunma politikasını geliştirerek ABD ile ortak ‘Global Player’ konumuna yükselip yükselemeyeceğinin mümkün olup olmadığını irdelemek ve analiz etmektir. Bu bağlamda, makale ABD’nin ve Birlik’in Soğuk Savaş sonrasında birbirlerine yaklaşımlarını ve çekincelerini analiz etmektedir; öncelikle ABD’nin yaklaşımı ve çekinceleri ve ardından da Birliğin yükselen iddiası, tutumu ve beklentileri konu edilecektir.

A) ABD’nin Birlik Güvenlik ve Savunma Politikasına Yaklaşımı ve Tereddütleri

11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra ABD’nin ‘terörle mücadele’ yöntemi Fransa ve Almanya tarafından onaylanmadığı için her iki ülke tarafından ağır bir şekilde eleştirilmektedir. Bu nedenle Irak krizi, Soğuk Savaş sonrasında müttefikler arasında yaşanan en büyük siyasi krizdir. Ayrıca, Avrupa Birliği’ne özgün savunma planları geliştirildikçe Atlantik’in batı yakasındaki partneri giderek kaygıya kapılmaktadır. ABD, SB’nin ardından, bu defa kendisine rakip diğer bir gücün ortaya çıkmasını önlemeye çalışmaktadır. ABD benzer şekilde, 1950’li yıllarda, NATO’nun kurulmasına öncülük ederek Batı Avrupa Birliği’nin etkisiz kalmasını sağlamıştı. İzleyen yıllarda, Soğuk Savaş boyunca, ABD savunma harcamalarını artırmış ve askeri teknolojisini geliştirerek iki süper güçten birisi konumuna gelmişti. Batı Avrupa ülkeleri ise NATO koruma şemsiyesi altında ABD’ye dolaylı bağlı konuma gelmişlerdi. Ancak SB’nin 1991

yılında çökmesinin ardından, siyasi bütünleşme adımlarını atan Birlik'in dünyadaki konumunu tekrar tanımlama gereği duymasına yol açmıştır. İşte tam bu aşamada ABD, Birliğin dünyadaki yeni konumunu tanımlarken ABD'yi kendisine ve çıkarlarına rakip olarak tanımlamamasını istemektedir. Aksine, Birlik'in ABD güdümüne ait olmasını temenni etmektedir. Bu nedenle ABD, Birlik'in bağımsız savunma sistemini geliştirmesine sıcak bakmamaktadır.

ABD'nin bir diğer tereddüdü ise Birlik ülkelerinin savunma harcamalarını NATO yerine Birlik'e ait bağımsız bir savunma gücüne ayırmaları ve NATO'yu atıl bırakmalarıdır. ABD, "Avrupa'da güvenliğin bölünmeden sağlanması [için] ..AB'nin kuracağı güvenlik yapısının NATO'nun Avrupa ayağını oluşturacak biçimde gerçekleştirilmesi" (Özdemir, 2002: 26) gerektiğine inanmaktadır. Paralel görüşler Aralık 1999'daki NATO Dışişleri Bakanları tarafından dile getirilmiş ve bunun iki şartlı bir yola dönüşmemesi temennisinde bulunulmuştur. İki şartlı bir yola gidilmemesi için ABD, Birlik'in BAB aracılığıyla yapacağı operasyonlarda NATO kaynaklarını kullanmasına da sıcak bakmaktadır. Aksi taktirde Birlik ülkelerinin Fransa'nın öncülüğünde toplanabilecekleri ve bağımsız bir AB ordusunu kurmaya yönelebilecekleri (Bergdoll, SDZ: 51/2000) endişesi hakimdir. Bu kaygılar 11 Eylül 2001 terör olaylarından sonra ayrıca ivme kazanmış ve Henry Kissinger'in "AB, ABD'ye muhalif olma yolundadır.." (SDZ/Politik, 05/2001) sözleriyle daha ciddi bir boyut kazanmıştır. Muhtemel gelişmeleri göz önünde bulunduran ABD yönetimi, bu defa, Irak krizi sırasında olduğu gibi, izlediği politikalarla "...ödev koalisyonu şekillendirir..." mantığından da hareket ederek Birlik içinden işine geleni yanına alarak 'böl ve yönet' (*divide et impera*) politikasını uygulamaya koymuştur.

Birlik ile ABD arasında, dünya barışının daha iyi nasıl korunabileceği konusunda da fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Zbigniew Brzezinski ve Robert Kagan (Kagan, Die Zeit: 29/2002) gibi ABD uzmanları dünya barışının tek merkezden (*unilateralism*) yönetilmesinin gerekliliğini savunurken, Birlik ülkeleri ileri gelenleri çok merkezli bir dünyadan yana tavır koymaktadırlar. ABD uzmanları özetle;

- ABD'nin tek çekim merkezi kalmasının global gücünden kaynaklandığını;
- Bunun da AB'nin ABD'nin her yaptığına evet ve amin demek anlamına gelmediğini,
- Avrupa'nın sadece ABD'nin dünya görüşünü savunanların bir parçası olması anlamına geldiğini,
- bu parçanın merkezinin de Atlantik'in batısında olduğunu ve
- bunun Çin, Hindistan ve Rusya gibi çok merkezli bir dünyaya yeğlenmesi gerektiğini belirtmektedirler (Ross, Die Zeit: 7/2003).

ABD yöneticileri ve savunma danışmanları saydığımız bu nedenlerden dolayı Birlik'in ABD'nin karşısında değil, safında yer almasını tercih ettiklerini belirtmektedirler. ABD'nin görüşüne göre Birlik'in özetle üç D'den kaçınması gerekmektedir; *no decoupling*, *no duplication* ve *no discrimination*. *No decoupling* Birlik'in alacağı kararlarda NATO'ya bağlılığını sulandırmamasını, *no duplication* Birlik'in ABD karşısı ayrı

bir süreci ve rekabeti başlatmaması anlamında algılanırken, *no discrimination* ile Birlik üyesi olmayan ve NATO üyesi olan ülkelerin dışlanmaması gerektiğini belirtmektedir (Gustenau, ÖMZ, 1/2000: 28).

B) Birliğin Güvenlik ve Savunma Politikası ile ABD Çıkmazı

Alman Dışişleri Bakanı *Joschka Fischer*, Mayıs 2000'de, Berlin Humboldt-Üniversitesinde yaptığı bir konuşmasında Avrupalıların düşünce felsefesinin 1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşması'na⁹ kadar geri gittiğini ve 1945 yılından sonra da Avrupa'da denge politikalarının ve hegemonya emellerinin bir kenara bırakılarak benzer barış politikalarının izlendiğini belirtmiştir (Die Zeit: 29/2002). 1945 yılından sonra Avrupa'da barış politikalarının izlenmiş olmasının Avrupa'nın ekonomik ve siyasi alanda bütünleşmesine ve sarsılan kıta istikrarının tekrar sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Ancak bu istikrarda ABD'nin katkısı inkar edilemez. Avrupa ancak ABD sayesinde tek pazar oluşturabilmiş ve siyasi bütünleşmesini ilerletebilmiştir. Ancak SB'nin 1991 yılından sonra kıta Avrupa'sı için bir tehdit olmaktan çıkması üzerine, Birlik ABD'ye; "Artık bu bölgede senin görevin sona erdi" (Tavşanoğlu, 2003: 12) imasıyla, güvenlik ve savunma da dahil, kendi politikalarını kendisinin geliştireceğini belirtmiştir. Birlik, günümüzde aynı düşünceden hareketle bir yandan üyelerinin, dış politika ve savunma çıkarlarını uyumlaştırıp Birlik savunma kimliğini geliştirirken, bir yandan da kendisini dünyaya kabul ettirmenin hesaplarını yapmaktadır. Bu kapsamda Birlik dinamosu konumundaki ülke liderleri Avrupa'nın savunmasının sadece NATO'ya, ve dolayısıyla ABD'ne bağlı olmasının sakıncalı olacağı kanısındadırlar. Ancak kendi savunma kimliğini oluşturup, pekiştirene kadar NATO'ya ihtiyaçlarının devam edeceğini de hesaplayarak ilişkilerinin sorunsuz sürdürülmesinin bilincindedirler. Birlik üyelerinin çağrılarına rağmen üye ülkeler, çıkarlarının farklılığı nedeniyle, aynı eksende buluşmamakta ve bütçelerinden bu amaçla yeterli kaynaklar ayırmamaktadırlar.

Ancak Birlik'in kendisine 'arka bahçe' saydığı Bosna Hersek ve Kosova krizlerine, askeri gücünün yetersizliği ve bazı siyasi hesaplar (Fransa, İngiltere ve Almanya'nın tarihten kaynaklanan çıkarları nedenleriyle farklı tavırlar almaları) nedeniyle 'sessiz kalması' ve müdahale edememesi ve ABD'nin müdahalesinin gerekli görülmesi üye ülkeleri düşünmeye ve önlemler almaya zorlamıştır. Gelecekte benzer krizlere müdahalelerin zamanında ve etkin biçimde yapılabilmesi için Birlik temsilcilerinin sıkça toplanmaları ve güvenlik ile savunma politikalarını geliştirilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu hedefe Amsterdam Zirvesinde (1997), *Saint-Malo* buluşmasında (1998), Köln (1999), Helsinki (1999) ve Nice (2000) Zirvelerinde (Hochleitner, 2002: 269-275) ulaşmanın yolları aranmıştır. Kısaca, 2000 yılından sonra gerçekleşen tüm toplantı ve zirvelerde daha önceden alınmış Birlik kararlarının hayata geçirilebilmesi gündemleri işgal etmiştir. Çekinince koyan İngiltere, Danimarka, İspanya gibi üye ülkeleri ikna çabaları günümüzde halen devam etmektedir. Bu nedenle ileri gelen üye ülke liderleri Birlik'in güvenlik ve savunma konusunun önemini her yerde dile getirmekte¹⁰ ve ilerleme-

ler sağlanmasının gerekliliğine işaret etmektedirler. Tüm bu çabalara rağmen ortak askeri gücün oluşumunun 2010 yılı sonrasına sarkması ifade edilmektedir (Hochleitner, 2002: 276).

Birlik savunma uzmanları ABD'nin yaşanan çekişmeler neticesinde, Avrupa savunmasına yeterli mali kaynak ayırmamasını beklediklerini (Hochleitner, 2002: 276) dile getirmektedirler. 2003 Irak Savaşı Birlik savunma gücünün gerçekleşmesini ayrıca olumsuz etkilenmiştir. Çünkü Birlik üyelerinden bazıları ABD'yi desteklerken, diğerleri buna karşı çıkararak Birlik üyeleri arasındaki uyumsuzluğu su yüzeyine çıkarmışlardır. Birlik içindeki bu uyumsuzluğun orta vadede çözülmesinin zor gözükmesinin yanında, ABD'de böl ve yönet politikasıyla bunu teşvik etmektedir.

Birlik gelecekte dünyada daha aktif rol alabilmek için II. Dünya Savaşı'ndan sonra savunduğu ilkelerinden de vazgeçerek uluslararası anlaşmalara uymayan ve Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal silahlar geliştiren ülkelere karşı "askeri güç kullanımının son çare" (Wernicke, 26/2003) olarak kabul etmiştir. Böylece, Birlik dünya politikasında göz ardı edilemeyecek bir güç olacağını, askeri gücünü Avrupa dışındaki kriz bölgelerine ve çatışmalara gönderebileceğini ve bu yönde hukuki zeminini de hazırlamaya çalıştığını göstermektedir. Birlik bu yöndeki hazırlık sürecini tamamlayana ve nihai askeri gücünü oluşturana kadar NATO kaynaklarını kullanmak istediğini ve Birlik'e üye olmayan NATO üyelerinden de anlayış beklediğini vurgulamaktadır. ABD, Birlik'in bağımsız güvenlik ve savunma politikası geliştirmesini eleştirirken Birlik'in NATO kaynaklarını kullanmasına sıcak bakmaktadır. Birlik'e tam üye olmak isteyen Türkiye'nin olumlu onayı ise bu konuda Birlik karar alma organlarına dahil edilmesine veya bu onayın her müdahale öncesinde yeniden alınması şartına bağlamaktadır.

SONUÇLAR

Avrupa Birliği, ekonomik ve siyasi bütünleşmesini ilerlettikçe fiili bir devlet ve üçüncü ülkelere karşı hukuki bir otorite olduğunu, hissettirmek zorunluluğunu hissetmektedir. *Max Weber*'in güç ve devlet kavramlarını baz aldığımızda (Weber, 1980: 28,544) Birlik'in, otorite olarak, üçüncü ülkelerle ilişkilerini yeniden biçimlendirmesi gerekmektedir. Buna göre AB, üçüncü ülkelerle geliştireceği ilişkilerinde, askeri gücü de dahil, her türlü dış politika enstrümanını devreye sokarak üçüncü ülkeleri çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle Birlik kendi içinde siyasi oluşumunu tamamladıkça – modern devletlerde olduğu gibi – güç monopolünü yetkisinde toplayacak ve bunun vasıtasıyla ayakta kalacak ve çıkarlarını koruyabilecektir. Birlik'in dünyada küresel bir güç olabilmesi ise ilişkide bulunduğu ülkelere göre değişecektir; Birlik'in ait olduğu pakt güçlüyse güçlü, değilse zayıf ve etkisiz kalması muhtemeldir. Şayet Birlik ABD'ye eşdeğer bir global oyuncu olma niyetini taşıyorsa, orta vadede ABD'nin yanında yer alarak global ödev dağılımında görev almalıdır. Birlik ayrıca üye ülkelerinin savunma harcamalarının artırılmasını sağlayarak askeri yönden ABD'ye eşdeğer bir güç olmaya çalışmalıdır. Ancak Birlik'in günümüzdeki enerji kay-

naklarını ve yollarını korumadaki yetersizliği ve kitle imha silahlarına karşı etkisiz korumaya tedbirleri alması göz önünde bulundurulduğunda NATO'ya ve ABD'ne zorunlu bağımlılığı devam edecektir.

Soğuk Savaş Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı birleştirmişti, ancak 11 Eylül 2001 saldırıları her iki tarafı birleştirebilir mi? bilinmemektedir. Diğer taraftan AB'nin *no-name-country in the world* olmaktan çıkıp sayılır bir güç olmasının önünde de büyük bir engel yoktur. Ancak Birlik bu amacını ABD'yi karşısına alarak gerçekleştirmemelidir. Çünkü ABD'nin "divide et impera" politikasını unutmamak gerekmektedir.

Diğer taraftan AB, ABD çekişmesinde, *Helmut Schmidt* Avrupalılara ABD'nin maşası konumuna gelmemelerini ve ABD'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı emperyalist dayatmalara da karşı olduklarını hissettirmeleri gerektiğini tavsiye etmektedir (Schmidt, Die Zeit, 32/2002). Oysa aynı Avrupalı devletlerin geçmişte dünyanın en büyük sömürgeleri olduklarını *Helmut Schmidt*'in unutmaması gerekmektedir. Ayrıca gelecekte, AB'nin yeterli askeri güce ulaştığında, çıkarlarını askeri güçte dahil, tüm enstrümanlarla kabul ettirmek istemeyeceğini kim garanti edebilir. Tabii ki Birlik günümüzde bu post-emperyalist yüzünü gösterme gücüne henüz ulaşmamıştır.

SONNOTLAR

¹ 1945-1948 yılları arasında, Sovyetler Birliği'nin Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Polonya, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'ya girmesi ve Nisan 1947'de Almanya'nın durumunun görüşüldüğü Moskova Konferansı sırasındaki olumsuz tutumu bu ülkenin Batı Avrupa demokrasileri için bir tehdit olduğu kamı hakim olmuştur (Özdemir, 2002: İKV: 171).

² 1948 yılında İngiliz Dışişleri Bakanı *Ernest Bevin* Stalin'in başında bulunduğu Sovyetler Birliği'ne (SB) karşı Avrupa'nın şansının olabilmesi için ABD'nin de içinde bulunduğu bir savunma birliği için çalışmalarını sürdürmekteydi. Kaynak: *Victor Mauer: Eine Sicherheits- und Verteidigungspolitik für Europa*, Aus Politik und Zeitgeschichte, (B 47/2000), <http://www.bpb.de/publikationen/NZDE6Z,0,0>

³ Sovyetler Birliği'nin 'Berlin Sorununa' ilişkin çıkarları karşısında *Senatör Vandenberg* 1948 Nisan'ında ABD Senato'suna bir karar tasarısı sundu. Bu tasarı ABD Başkanına, bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara katılma yetkisi tanıyordu. Senato bu teklifi 11 Haziran 1948 tarihinde kabul etmiştir (Vandenberg Kararı). Kaynak: Uluslararası İlişkiler Sözlüğü: Siyasi Tarih (K-Z).

⁴ Avrupa Parlamentosu *Spinelli Taslağı*yla üye ülkelerin sosyal, sağlık, iç güvenlik, dış politika, barış ve silahsızlaşma konularında Topluluk kurumlarına daha geniş yetkiler verilmesini onaylamıştır.

⁵ *Refleksiyon Grubu Raporu* 1992 yılında kabul edilen Maastricht Antlaşması'nda Ortak Dışişleri ve Savunma Politikasında minimal çözüm olarak kabul edilmişti. Ancak bu alanda daha detaylı bir çalışma yapılarak 1996 yılında bu konunun tekrar görüşülmesi kararlaştırılmıştı. Bunun üzerine oluşturulan *Refleksiyon Grubu* AB'nin Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası raporunu hazırlamış ve 1996 Amsterdam Zirvesinde Birlik Konseyine sunmuştur. AB Konseyinin bunu Haziran 1997 de kabul etmesinden ve Ekim 1997 de üye ülkelere imzalanmasından sonra Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası kabul edilmiş ve bu kapsamda BAB'ın AB'ye dâhil edilmesi de kararlaştırılmıştır (Fritzler, Marc/Unser, Günther 1998: 125).

⁶ *Petersberg* (Gästehaus/Konukevi) Federal Alman Hükümeti ve Parlamentosunun konuklarının ağırlandığı tepe üstünde, orman içindeki bir yapıdır. Bonn Federal Almanya'nın başşehri iken burası bu amaçlar için sıkça kullanılmaktaydı, ancak başkentini Berlin olmasından sonra da aynı amaçlar için kullanılmaktadır. Diğer taraftan Petersberg önemli resmi konferans merkezi olarak ta hizmet vermektedir.

- ¹ 'NATO imkân ve yeteneklerini' kullanmak demek AB'nin yapmaya karar verdiği hareketlerin askeri ve teknik planlamalarını NATO'ya yaptırtmak, Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemleri (AWACS) ile Havadan Erken Uyarı (AEW) sistemlerinden 'sürekli' yararlanmak, ancak Birlik olarak kendisi de siyasi girdileri vermek istemesi anlamına gelmektedir. (geniş bilgi için bkz. 'NATO imkân ve yetenekleri', Çomak, Hasret: Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP).
- ¹ 'Çekirdek Avrupa' düşüncesi 1990'lı yılların başına kadar geri gider. Bu kavram Birlik içinde gönüllü öncü ülkelerin daha ileri düzeyde birleşmelerini ve bütünleşmelerini öngörmekle beraber, ikinci planda kalan Birlik ülkelerinin de zamanla bu Çekirdek Ülkeler kapsamına alınmalarını amaçlamaktadır. Kısaca 'Çekirdek Avrupa' düşüncesi tam siyasi bütünleşmeyi daha kısa sürede sağlayabilmek için gönüllü Birlik ülkelerinin öncü olmasını öngörmektedir. Ancak Mart 2004 ayında Başkan Bush ile görüşen Alman Bundeskanzler'i Gerhard Schröder ile Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer 'Çekirdek Avrupa'nın artık çok zayıf bir ihtimal olduğunu belirtmişlerdir, çünkü ABD pozisyonunu destekleyen Birlik ülkelerinin bu tür oluşumlara sıcak bakmayacaklarını bilmektedirler.
- ¹ Vestfalya Antlaşması (*Westfälische Frieden*) 1608-1648 yılları arasında yapılan '30 Yıllık Savaşlar' neticesinde Katoliklerle Protestanlar arasında, 1648 yılında, imzalanmış ve Avrupa'ya barış getirmiş bir anlaşma olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle 1998 yılında sembolik olarak Avrupa ülkelerinin Başbakan ve Devlet Bakanları bir araya gelmiş ve bu anlaşmayı tekrar onaylamışlardır.
- ¹ Fransa Cumhurbaşkanı *Jacques Chirac* Nice Zirvesinde, Birlik askeri gücünün NATO'dan bağımsız oluşturabilmesi gerektiğini ve Mayıs 2003'te *Pralinen Gipfel/Bonbon Zirvesi* sonrasında Avrupa'nın dünyaya kendi görüşlerini formüle edip kabul ettirebilmesi için bunu askeri gücünü tek çatı altında oluşturup geliştirmesiyle inandırıcı olabileceğini belirtmişti. 20 Aralık 2000 tarihinde Paris'te, Cicero Vakfının (*Cicero-Foundation*) AGSP konulu seminerinde Fransa Stratejik Araştırmalar Merkezi'nden *Henry Zipper de Fabiani* de AGSP'nin Birlik için hayati önem taşıdığını ve AB'nin ABD tarafından eşit partner olarak kabul edilebilmesi için bunun gerekli olduğunu savunmuştur. Nisan 2003'te Belçika Başbakanı *Guy Verhofstadt* Bonbon Zirvesi sonrasında "Çekirdek Avrupa" öncülüğünde Avrupa'nın savunma politikalarına ciddiyet kazandırılması gerektiğini belirtmiştir. *Jürgen Habermas* gibi düşünürler ise "Çekirdek Avrupa" öncülüğünde dışişleri ve savunma alanlarında entegrasyonun sağlanmasının önemi üzerinde durmaktadırlar. Çekirdek Avrupa olarak ta Birlik üyeleri olan Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve İtalya kastedilmektedir.

KAYNAKÇA

ALGİERİ, Franco (1997). Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union: vom Festhalten an Besitzständen und der Suche nach Reformen, Europa: Fragen nach der Zukunft, 1. Auflage, München: Bayerische Landeszentrale für politische Zusammenarbeit.

BERGDOLL, Ude (2000), "Nato Herbsttagung in Brüssel. Dissens zwischen Amerika und EU über Eingreiftruppe", Süddeutsche Zeitung, 15.12.2000.

BOLESCH, Cornelia (2003), "Gipfel begründet europäische Verteidigungsunion", Berlin, Paris, Brüssel und Luxemburg vereinbaren Kooperation, Süddeutsche Zeitung (SDZ), 30. 04. 2003.

BORCHARDT, Klaus-Dieter (1996). Die rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union, Heidelberg: C. F. Müller Verlag. (Uni-Taschenbücher1669).

Brüsseler Vertrag (Westeuropäische Union): Vertrag über wirtschaftliche, soziale und kulturelle Zusammenarbeit und über kollektive Selbstverteidigung. [http://www.kampagne.de/Recht/ Dokumente.php](http://www.kampagne.de/Recht/Dokumente.php), 3. 12. 2003.

ÇOMAK, Haset (2003). Türkiye, NATO, AGKS ve AOGSP, Stradigma, aylık strateji ve analiz e-dergisi, <http://www.stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html>

Die Zeit, 29/2002.

EHRHART, Hans-Georg (2002). "Militärische Macht als aussenpolitisches Instrument im 21. Jahrhundert", Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ), 6/2002, ss. 683-690.

EU-Vertrag (1998), EG-Vertrag in den Fassungen von Maastricht und Amsterdam mit Protokollen, Schlussakten und Erklärungen, Hrsg. v. Khan, Daniel-Erasmus, 4. Auflage, Beck-Texte im dtv, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Europa Archiv, Nr. 2, 1982, S. D50-55 (Gemeinsamer deutsch-italienischer Vorschlag für die Fortentwicklung der Europäischen Gemeinschaft zur Europäischen Union)

EVERTS, Steven (2002), "Wie die EU ihren Einfluss in der Welt erhöhen kann", Süddeutsche Zeitung (SDZ), 20. 11. 2002.

FRITZLER, Marc/UNSER, Günter (1998), Die Europäische Union, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

GEDMİN, Jeffrey (200), "Europa und Amerika – oder?", Süddeutsche Zeitung /Feuilleton, 16. 10. 2000.

General Affairs Council *Defense: Military Capabilities Commitments Declaration*", Brussels, 20 November 2000, <http://www.europa.eu.int>.

GUSTENAU, Gustav E. (2000), "Die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik – eine Herausforderung für die 'Post-Neutralen'", Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ), 1/2000, ss. 25-38.

HOCHLEITNER, Erich (200), „Die Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union. Der Vertrag von Nizza und seine Umsetzung“, Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ), 3/2002, ss. 267-277.

Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş Mü? / 247

HÖFLER, Günter (1998), "NATO neu – eine Allianz im Wandel", Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ), XXXVI. Jahrgang, Heft 3/Mai/Juni 1998, ss. 247-274

KAGAN, Robert (2002), "Mission Ewiger Friede. Die Europäer sind schwach. Deshalb können sie Amerikas Macht nicht begreifen" (Almanca'ya çeviren Richard Herzinger), Die Zeit, Politik, 29/2002.

KÖPFER, Josef (1984), Vertragliche Grundlagen und Strukturen des westlichen und östlichen Bündnisses, Nordatlantikpakt – Warschauer Pakt. Ein Vergleich zweier Bündnisse, 2. Aufl., München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit.

MAUER, Victor (2000), Eine Sicherheits- und Verteidigungspolitik für Europa, Aus Politik und Zeitgeschichte (B 47/2000, <http://www.bpb.de/publikationen/NZDE6Z.0.0>,

MÖNNINGER, Micael (2003), "Gegen Amerika, für – ja, was? Frankreich kommt den USA als Sündenbock gerade recht", Die Zeit, 14/2003.

MÖNNINGER, Micael (2003), "Chiracs Kalter Krieg", Die Zeit, 14/2003.

NATO Turkish Language Module, NATO On-line Library, Kuzey Atlantik Antlaşması Washington DC, 4 Nisan 1949, Updated: 27-Sep-2001.

Neue Zürcher Zeitung (NZZ), "Die Westeuropäische Union hält an Beistandspflicht fest", Ausland, 17. 05. 2000, Nr.: 114 1.

Neue Zürcher Zeitung (NZZ), „Schwächt Europas Sicherheitspolitik die Nato?“, 20. Dezember 2000.

ÖZDEMİR, Burak (2002), Avrupa'nın güvenlik ve savunma yapısı ve Türkiye, İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV: 171, İstanbul.

PINZLER, Pera (2002), "Formeln für Krieg und Frieden", Die Zeit/Sicherheit, 19. 06. 2002.

Protokoll Nr. II über die Streitkräfte der Westeuropäischen Union vom 23. 10. 1954, Nordatlantikpakt – Warschauer Pakt. Ein Vergleich zweier Bündnisse, 2. Aufl., München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 1984.

ROSS, Jan (2003), "Das Glück, ein Vasall zu sein", © Die Zeit, 7/2003.

RUPP, Michael (2002), Avrupa Birliği'nin ortak dışışleri ve güvenlik politikası ve Türkiye'nin uyumu, İktisadi Kalkınma Vakfı, Mayıs 2002, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları 13.

SCHMIDT, Helmut (2002), "Europa braucht keinen Vormund", Die Zeit, Politik 32/2002.

SCHWENNICKE, Christoph/WERNICKE, Christian (2003), "Kerneuropa will Schutztruppe", Süddeutsche Zeitung (SDZ), 10. 04. 2003.

STELZENMÜLLER, Constance (2000), "Flugscharen zu Schwertern", Süddeutsche Zeitung (SDZ): 28. 01. 2000.

STELZENMÜLLER, Constance (2000), "Europa, zwei, drei", In den kommenden Wochen soll Gestalt annehmen", Süddeutsche Zeitung (SDZ), 04/2000.

Süddeutsche Zeitung (SDZ) /Politik, „Ärger über den Junior-Partner“, 05. 02. 2001.

TAVŞANOĞLU, Leyla (2003), Strateji uzmanı Tümamiral Mustafa Özbey ile söyleşi, 20. Temmuz 2003.

Text of the Modified Brussels Treaty, weu.int/Treaty.htm (19 Şubat 2004).

THIEL, Elke (1998), Die Europäische Union, A/49, 5. Auflage, München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit.

THIEL, Elke (1997), Aktualisierung: Die EU nach dem Europäerischen Rat von Amsterdam, München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit.

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Siyasi Tarih: (K-Z), <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/ha/ha02htm/04.htm>.

Vertrag von Amsterdam (1997), Bulletin, Nr. 94, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Bonn, den 27. November 1997.

WEBER, Max (1980), Wirtschaft und Gesellschaft, Grundriß der verstehenden Soziologie, 5. Auflage, Tübingen: Mohr, 1980.

WEIHER, Gerhard (1984), Die Entstehung der beiden Bündnisse, Nordatlantikpakt – Warschauer Pakt. Ein Vergleich zweier Bündnisse, 2. Aufl., München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 1984, ss. 87-97

WERNICKE, V. Christian (2003), "Wiedervereinigung des Westens", Süddeutsche Zeitung (SDZ), 25. 06. 2003.

WOYKE, Wichard (Hrsg.) (1998), Neue Europäische Sicherheitsstruktur, Handwörterbuch Internationale Politik, 7. Auflage, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, ss. 299-309.

YARMAN, Tolga ve AKALIN, Cüneyt (2003), Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin geleceği, Türkiye'ye etkileri, Stradigma, aylık strateji ve analiz dergisi, <http://www.stradigma.com/turkce/subat2003/makale11.html>

GAZİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ YAYIN KURALLARI

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (GÜİİBF) Dergisi 1999 yılından beri "Hakemli Dergi" statüsünde dört ayda bir yayınlanmaktadır.

Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde GÜİİBF Dergisi bütün yayın haklarına sahiptir. Yayınlanan yazılardan alıntı yapılması durumunda, kaynak belirtmesi zorunludur. Yayınlanmış yazının tamamının tekrar yayın hakkı derginin iznine bağlıdır.

Yayın kuralları hakkında daha ayrıntılı bilgiye <http://www.dergi.iibf.gazi.edu.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

YAYIN İLKELERİ

GÜİİBF Dergisinin yazı dili Türkçe'dir. Herhangi bir yabancı dilde yazılmış yazılar yayınlanmamaktadır. Fakültemiz bünyesinde bulunan İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi, Ekonometri, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Maliye ve Uluslararası İlişkiler alanlarının kapsamına giren tüm konulardaki çalışmalar dergimizde yayınlanabilir. Daha önce, ulusal ya da uluslararası kongre ya da sempozyumlarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar, bu nitelikleri belirterek gönderilebilir.

Gönderilecek yazılarda uyulması gereken ilkeler şöyle sıralanabilir : Dil ve anlatım bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. Çalışma, iyi tanımlanmış bir problematiğe dayanmalı ve başlıklar bu problematikte uyumlu olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar, çalışmanın kapsamını yansıtacak zenginlik ve yeterlikte olmalıdır. Verilen Türkçe ve İngilizce özetler, çalışmanın amacını, yöntemini, kapsamını ve temel bulguları kapsamalıdır. Çalışmada istatistiksel yöntem ya da yöntemler kullanılıyorsa, bunun gerekçesi belirtilmeli ve uygulama sistematigi en uygun şekilde verilmelidir. Yazı, yazım kurallarına uygun olmalıdır.

YAZININ YAYINLANMA SÜRECİ:

Yazılar, yayın kuruluna gelmeden önce kurallara uygun yazılıp yazılmadığı kontrol edilir; eksik ya da yanlış belirlendiğinde, düzeltilmesi için bir Ön Değerlendirme Formu ile yazara iade edilir. Yazar tarafından düzeltilerek geri gönderilen yazılar için yayın kurulu tarafından üç hakem belirlenir. Üç hakemden gelecek rapor doğrultusunda, yazının yayın portföyüne alınmasına, alınmamasına ya da düzeltme istenmesine karar verilir. Durum yazara en kısa sürede bildirilir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç 1 ay içinde yapılarak dergiye ulaştırılması gerekmektedir. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü hallerde değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Yayın portföyüne alınan yazılar Yayın Kurulunun belirlediği sıraya göre yayınlanır.

GÜİİBF Dergisinin yazı dili Türkçe'dir. Herhangi bir yabancı dilde yazılmış yazılar yayınlanmamaktadır. Yazılar A4 kağıda, sayfanın bir yüzüne, üst 5,5 cm, alt 5,5 cm, sağ 4,3 cm, sol 4,3 cm cilt payı sıfır (0), cilt payı yeri sol kenar boşluklu yazılmalı, Microsoft Word 2000 ya da sonrası yazılım programı ile Times New Roman yazı karakteri ve toplam 6 bin sözcüğü (ya da 20 sayfayı) geçmeyecek şekilde dört kopya halinde (yazıların üç kopyasında kimlik bilgileri bulunmamalıdır) ve 3,5"lik bir diskete ya da bir CD'ye kaydedilerek, yazışma adresine gönderilmelidir.

Günay KANDEMİR

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 06500 Beşevler / ANKARA

adresine gönderilmelidir. Yazarlar ünvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını ve e-posta adreslerini ayrıca bildirmelidirler.

YAZININ BAŞLIĞI

Büyük harf, 12 punto, kalın, 1 satır aralıklı ve kağıdın ortasına yazılmalıdır. Yazı ile ilgili teşekkür yazılacaksa, yazının başlığının son sözcüğünün üstüne konulan (*) şeklindeki işareti sayfanın sonuna ve yazarların bilgisinden sonra yazılabilir.

MAKALENİN YAZARI/LARI

Yazı bir yazarlı ise, yazarın adı yazının başlığının bir satır altına, sağ tarafa yanaşık; ad küçük, soyad büyük harfle, 10 punto ve normal (İtalik ve kalın değil) yazılmalı. Soyad üzerine konulan * şeklindeki yıldız işareti (parantez içine alınmayacak) sayfanın sonuna da konularak bilgiler; akademik ünvan, üniversite, fakülte(yüksek okul), bölüm ve e-posta adresi sırasında, aralarına virgül konularak 8,5 punto ile normal yazılmalı.

Yazar sayısı iki ise, yazarların ad ve soyadları yine başlığın 1 satır altına, birincisi sola ve ikincisi sağa yanaşık ve yukarıda belirtilen şekilde bir ve iki yıldız kullanarak yazılmalı.

Yazar sayısı üç ise, yazarların ad ve soyadları yine başlığın 1 satır altına, birincisi sola, ikincisi ortada, üçüncüsü sağa yanaşık ve yukarıda belirtilen şekilde sırası ile yazılmalı.

Yazar sayısı üçten fazla ise yukarıda belirtilenlere uygun bir düzen oluşturulmalıdır.

ÖZETLER

Yazının ilk sayfasında, yazar/lardan 1 satır altta Türkçe özet (150-200 kelimelik), altında İngilizce başlıklı İngilizce özet (150 -200 kelimelik)ve her bir özeten altına beş adedi aşmayan anahtar kelimeler / keywords olmalıdır. Özetler 10 punto, 1 satır aralıklı ve İtalik yazılmalıdır. İngilizce özeten başlığı da 10 punto, 1 satır aralıklı, kalın ve italik yazılmalıdır. Türkçe (İngilizce) başlığın 1 satır altında; bir sekme ile yazılmış **Özet (Abstract)** başlığı olmalı, bunun 1 satır altında bir sekme ile özet metni başlamalıdır.

Anahtar Kelimeler / Keywords özeten 1 satır alta 10 punto, normal ve yukarıdaki gibi sola yanaşık yazılmalıdır. Anahtar Kelimeler / Keywords, özeller sözcükler dışında küçük harfle başlamalıdır. Anahtar Kelimeler / Keywords sayısı her bir özet için en çok 5 adet olmalıdır. Özet ve Abstract sözcükleri yazının başlığı ile 1 satır aralıklı italik, kalın ve 10 punto ile yazılmalıdır.

GİRİŞ

Keywords' lerden iki satır alta, **GİRİŞ** başlığı ve giriş metninin ilk cümlesi bir sekme içeriden, 11 punto, Tam satır aralıklı 14 nk değerinde yazılmalı ve sol yanında numara bulunmamalıdır.

Not: Örnek makaledeki paragraf değerleri baz alınacak.

YAZININ METNİ

Yazının başlıkları, rakam- harf - rakam düzeninde numaralandırılmalı; I), II)... şeklindeki ana başlıklar büyük harf, 11 punto, kalın ve 1 satır aralıklı; alt başlıklar 11 punto, kalın, ilk harfleri büyük harf olmak üzere küçük harf, normal ve 1 satır aralıklı yazılmalı. Metnin kendisi de 10 punto ve tam satır aralıklı 14 nk değerinde yazılmalıdır. Başlıklarla metin (önceki metin de dahil) arasında 1,5 satır aralık bulunmalıdır.

Göndermeler

Göndermeler dipnotlar şeklinde değil, metin içinde ilgili yere açılacak parantezlerle yapılmalıdır. Parantez içindeki sıralama şu şekilde olmalıdır: Yazar(lar)ın soyadı (kurumun adı -varsa kısa adı), kaynağın yılı, sayfa numarası ya da numaraları.

Yazarlar, dipnot şeklindeki açıklamalardan mümkün olduğu kadar kaçınılmalı; yazılacaklar metin içerisinde ifade edilmeye çalışılmalıdır. Eğer dipnot verilecekse, metin içinde ilgili sözcüğün sağ üst köşesine sıra numarası verilmeli, aynı numara ile **SONUÇLAR** metninden hemen sonra, 10 punto, 1 satır aralığı ile yazılmalı. Verilen dipnotlar **SONNOTLAR** (10 punto, kalın, sola yanaşık) başlığı altında, **SONUÇLAR**'ın son satırı 2 satır aralıklı; ilk satırı, **SONNOTLAR** başlığı ile 1,5 satır aralıklı yazılmalıdır.

Formüllerini Numaralandırma

Metin içerisinde kullanılan formüllere (1), (2),... şeklinde verilecek numaralar ilgili formülün en sağında yer almalıdır. Formüllere yapılan göndermeler formül numarası ile yapılmalıdır. Formül numarası verilmişken, "aşağıdaki formül" ya da "yukarıdaki formül" gibi ifadelerden kaçınılmalıdır.

SONUÇLAR

SONUÇLAR başlığı ile yazı metninin bitiş cümlesi 2 satır aralıklı, bir sekme içeriden, büyük harf, kalın, normal ve 11 punto yazılmalıdır. **SONUÇLAR'**ın metin kısmı, bir sekme içeriden, 11 punto ve tam satır aralıklı yazılmalıdır. Bu kısmın başlığında **SONUÇLAR** dışında başka bir başlık ve bu başlığın soluna da herhangi bir numara ya da harf yazılmamalıdır.

EKLER

Tablo, Şekil ve Grafik gibi normal yazı dışındakilerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve Grafik için başlıklar; EK Tablo: 1 EK Şekil: 7 ya da EK Grafik: 5 şeklinde yazılmalı, **EKLER, SONNOTLAR**'dan sonra **KAYNAKÇA**'dan önce verilmelidir. Bunlara metin içinde yapılan göndermelerin mutlaka, EK Tablo:1 EK Şekil: 7 ya da EK Grafik: 5 şeklinde yapılmalıdır.

KAYNAKÇA YAZIMI

Kaynakça bölümü, çalışmanın en sonunda yer almalıdır. **KAYNAKÇA** başlığı sayfanın ortasına, 10 punto, kalın ve büyük harf ile yazılmalı. **KAYNAKÇA** başlığı ile kaynakların ilk satırı 1 satır aralıklı yazılmalı. Yazarların soyadları büyük harf olmalı ve başa yazılmalı. İkinci satır bir sekme içeriden başlamalıdır. Soyadlarına göre harf sırasında, 8,5 punto, 1 satır aralıklı yazılmalıdır.

KAYNAKÇADA VE METİN İÇİNDE KAYNAK GÖSTERMELER (Türkçe ve yabancı kaynaklar için)

KİTAPLAR

a) Tek yazarlı kitap:

Kaynakçada: ATAKAN, Kemal. (2003), *Çevre Sorunları ve Türkiye*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Metin içindeki göndermede: (Atakan, 2003: 28-30).

Kaynakçada: HULL, J. C. (2000), *Options, Futures, and Other Derivatives*, 4th Ed. Prentice-Hall, New York.

Metin içindeki göndermede: (Hull, 2000: 40)

b) İki yazarlı kitap:

Kaynakçada: ÖÇAL, Tezcer ve Çolak, Ö. Faruk. (1999), *Para Teori ve Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Metin içindeki göndermede: (Öçal ve Çolak, 1999: 85)

Kaynakçada: HIRST, Paul and GRAHAME, Thomson. (1996), *Globalization in Question*, Polity Pres, London.

Metin içindeki göndermede: (Hirst ve Grahame, 1996: 12-25)

c) İkiyden çok yazarlı kitap:

Kaynakçada: ÖNDER, İzzettin; TÜREL, Oktar; EKİNCİ, Nazım ve SOMEL, Cem. (1993), *Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Metin içindeki göndermede: (Önder vd., 1993: 45).

Kaynakçada: PRITCHETT, S. Travis; SCHMIT, Joan T.; DOERPINGHAUS, Helen I. and Athearn L. James. (2002), *Risk Management and Insurance*, Thomson Learning Custom Publishing, Ohio.

Metin içindeki göndermede: (Pritchett vd., 456)

d) Derleme içinde :

Kaynakçada: ARICI, Kadir. (2003), "Sosyal Yardım Hakkı", *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri-Seçme Yazılar*, (Ed.) E.Tuncay Kaplan ve Bülent Bayat, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını, Ankara, ss. 29-51.

Metin içindeki göndermede: (Arıcı, 2003: 32)

Kaynakçada: NIBLETT, R. and WALLACE, W. (Eds.). (2001), *Rethinking European Order: West European Responses*, Palgrave, Basingstokc.

Metin içindeki göndermede: (Niblett ve Wallace, 2001)

Kaynakçada: GHAI, Dharam.(1998), "Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Sosyal Demokrasi", *Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma*, (Ed.) R. Prendergast ve F. Stewart, (Çev.) İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 48-70.

Metin içindeki göndermede: (Ghai, 1998: 52-65)

MAKALELER

Aşağıda farklı nitelikteki (Türkçe ve yabancı) makalelerin metin içinde yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir:

a) Tek yazarlı makale :

Kaynakçada: NİŞANCI, Murat. (2003), "Hanehalkı Harcamalarının Engel Eğrisi Analizi: 1994: Türkiye Kentsel Kesim Örneği", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt : 8, No : 23, ss. 155-166.

Metin içindeki göndermede: (Nişancı, 2003: 158)

Kaynakçada: FEINBERG, Robert M. (1992), "Hysteresis and Export Targeting ", *International Journal of Industrial Organization*, Vol. 10, No : 4, pp. 679-684.

Metin içindeki göndermede: (Feinberg, 1992: 681)

b) İki yazarlı makale :

Kaynakçada: ATAYER, Ç. ve TASLAK, S. (1998), "Çevre kalitesi ve Çevre Kalite Maliyetleri", *Standart Dergisi*, Cilt : 37, No : 4, ss. 76-83.

Metin içindeki göndermede: (Atayer ve Taslak, 1998: 77-80)

Kaynakçada: VANDERGEEST, P. and BUTTEL, F. (1998), "Marx, Weber and Development Sociology", *World Development*, Vol. 16, No : 6, pp. 312-331.

Metin içindeki göndermede: (Vandergeest, 1998: 314- 328)

c) İki yazarlı çok yazarlı makale :

Kaynakçada: ÖZAĞ, Filiz; ATAN, Murat ve KAYA, Semiha. (2003), "Dış Ticaret Rejimindeki Değişimlerin

İthalatın Fiyat ve Gelir Esneklikleri Üzerine Etkisi", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt : 5, Sayı : 3, ss. 29-43.

Metin içindeki göndermede: (Özağ vd., 2002: 39).

Kaynakçada: PORTERS, A., BLITZER, S. and CURTIS, J. (1986), "The Urban Informal Sector in Uruguay : Its Internal Structure, Characteristics, and Effects", *World Development*, Vol. 14, No :6, pp. 727-741.

Metin içindeki göndermede: (Porters vd., 1982: 738)

YAZARI BELLİ OLMAYAN RESMİ, ÖZEL YAYINLAR, RAPORLAR VB.

Kaynakçada: DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI. (2000), *Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara.

Metin içindeki göndermede: (DPT, 2000: 74)

ÇEVİRİ ESERLER

Kaynakçada: MCNEILL, William. (2004), *Dünya Tarihi*, (Çev.) Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.

Metin içindeki göndermede: (McNeill, 2004: 135)

TEZLER

Kaynakçada: BULUT, Erol. (1998), *Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Metin içindeki göndermede: (Bulut, 1998: 13).

Kaynakçada: REEVE, T. A. (1998), *Essays in International Trade*, Ph. D. Thesis, Harvard University.

Metin içindeki göndermede: (Reeve, 1998: 40-75)

BİLDİRİ

Kaynakçada: KILIÇKAPLAN, Serdar. (1998), "Uluslararası Rekabet Gücünün Ölçülmesinde AKÜ (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük) İndeksine Alternatif Bir Yaklaşım", *DİE, Araştırma Sempozyumu '98 Bildiri Özetleri*, ss. 134 -143, 23-25 Kasım, Ankara.

Metin içindeki göndermede: (Kılıçkaplan, 1998: 52).

İNTERNET KAYNAKLARI

Kaynakçada: HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. (2000), "Aylık İstatistikler", <http://www.hazine.gov.tr/yayin.htm> (12.04.2004).

Metin içindeki göndermede : (Hazine Müsteşarlığı, 2000)

Kaynakçada: SEVER, Aysegül, "Turkey and Syrian-Israeli Peace Talks in the 1990's", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No: 3, September 2001, http://www.ciaonet.org/olj/meria/meria01_sea01.html (15.06.2004).

Metin içindeki göndermede: (Sever, 2001)

Metin içinde kaynak göstermede karşılaşılabilecek değişik durumlar aşağıdaki gibi örneklendirilebilir :

....Özkan (1999a: 87-90; 1999b: 5-9).

....(Tekeli, 2003: 23-25; Algan, 2004: 65-67).

....hesaplanmıştır(DİE, 2000: 56).

Kaynağın tamamına göndermede: (Karan, 1990) ya da (Karan, 1990: Bölüm IV)

Kaynakçada aynı yazarın alt alta gelen çalışmaları:

Tekrar eden yazarın adı için çizgi kullanılmamalı, yazarın adı aynen yazılmalıdır.

Kaynakçada ve metin içinde birden fazla sayfa gruplarını gösterme:

Kaynakçada: BOCHNER, S. (1966), *The Role of Mathematics in the Rise of Science*, Princeton University Press, Princeton, pp. 4, 23-36, 45-50, 67.

Metin içindeki göndermede: (Bochner, 1966: 30,48)

Kaynakçada makale yazma ile ilgili yukarıda örnekleri ile belirtilenler dışında karşılaşılan durumlarda, orijinal kaynağın üzerindeki gösterimler kullanılabilir.

TABLO, ŞEKİL, GRAFİK İLE İLGİLİ

Tablo, şekil, grafik ve resim için, eğer alıntı yapılmışsa, kaynak mutlaka belirtilmelidir. Gösterilecek kaynak, tablo, şekil, grafik ve resmin hemen altında, 4 karakter içeriden, 10 punto, 1 satır aralıklı, normal, tablo, şekil, grafik ve resmin boyutunu aşmamalıdır. Alta yazılacak diğer bilgiler kaynaktan sonra yukarıdaki özelliklere uygun olmalıdır. Tablo metin bitiminden 1 satır alta başlamalıdır. Yazarlar tablo, şekil, grafik, resim ve formül için kullandıkları program ya da modülleri bildirmelidirler.

Tablo ile ilgili :

1 - Tabloların adları, tablo sınırlarını aşmayacak şekilde, tablonun üstüne, Times New Roman 10 punto, kalın, 1 satır aralıklı, sözcüklerin baş harfleri büyük olmak üzere ve tablonun üst çizgisi ile tablo adı arasında 1,5 satır aralıklı; tablo numarası, tablo adını ortalayacak şekilde aşağıda verilen örnekteki gibi yazılmalı. Örneğin :

Tablo : 4

Bazı Ülkelerin Tarımsal Göstergeleri ve Dönemler İtibariyle Ülkelere Göre dağılımı

2 - Tablo kaynağı, tablonun en solundaki düşey çizgiden sağa doğru 4 harf içeriden, tablonun altına, Times New Roman, 10 punto ile normal yazılmalı. DPT, DİE vb. gibi kısaltmalar kullanılabilir.

3 - Tablonun içindeki herhangi bir konu ile yapılacak açıklama için söz konusu noktaya (*) şeklinde bir işaret konur. Aynı işaret tablonun altında - varsa - **Kaynak** bilgisinin altına konularak açıklama yazılır. Yapılacak açıklamalar birden çok ise (**), (***) şeklinde devam edilmeli ve Times New Roman, 10 punto ile normal yazılmalı.

4 - Metin içinde tabloya yapılan her bir gönderme için tablo numarası belirtilmeli; "aşağıdaki tablo" ya da "yukarıdaki şekil" gibi ifadeler kullanılmamalıdır.

Örneğin, Tablo : 4 de görüldüğü gibi.... ;anlaşılmaktadır (Şekil : 8).

Grafik ve Şekil ile İlgili :

Grafiğin adı, grafiği ortalayacak şekilde, grafiğin altında, Times New Roman, kalın, 10 punto, 1 satır aralıklı, sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere normal yazılacak.

Örnek :

Şekil : 6

İşletme Ölçeğine Göre Taşıyıcıların Değişik ve Özel Talepleri

Grafik : 7

Bazı Ülkelerde En Büyük Banknotlar

Tablo için yazılan 3. ve 4. maddelerde belirtilen yazma kuralları grafik ve şekil için de geçerlidir.